

آموزش مجازی زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان: بررسی موردی دو تارنمای اینترنتی

والی رضایی

دانشیار زبان‌شناسی - دانشگاه اصفهان

فیروزه وزیرزاد

دانش آموخته‌ی کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان

چکیده

ظهور شبکه‌های گسترده‌ی جهانی اینترنت و اینترنت، در کنار ابزارها و امکانات آموزشی پیشرفته، باعث تحول در روش‌های آموزشی شده و این امکان را فراهم کرده است تا طیف وسیعی از فراگیران در نقاط مختلف و فواصل دور و نزدیک، تحت پوشش آموزش مجازی (با روش‌هایی متفاوت از شیوه‌ی سنتی و بدون نیاز به شرکت در کلاس‌های حضوری) قرار گیرند. از این رو، در پژوهش حاضر، با هدف واکاوی آموزش مجازی زبان فارسی، به بررسی دو تارنمای اینترنتی شورای گسترش زبان و ادب فارسی (داخل کشور) و فارسی مجازی (خارج کشور)، با توجه به اصول رویکرد وب‌محور، پرداخته شده است و نقاط قوت و ضعف هر یک از این تارنماها براساس یک بازبینی (چک‌لیست) مورد بحث قرار گرفته‌اند. بازبینی به کار رفته در این پژوهش، شامل ده معیار با عنوان‌های شفافیت علائم، مدیریت درس‌ها و مکانیسم بازخورد، قابلیت دسترسی، قابلیت کارآیی و هماهنگی، راهکارهای ارزیابی، تثبیت مطالب در حافظه، طرح درس و ساختار محتوای درسی و نمایش درس، تعامل و همکاری، جذابیت ظاهری، و همخوانی فرهنگی می‌باشند. در مورد هر تارنمای آموزشی، از ده نفر (که عموماً با آموزش مجازی آشنایی داشته و مدرس یا دانشجو بوده‌اند)، نظرخواهی شد؛ بدین نحو که ابتدا تارنمای آموزشی به افراد مورد نظر معرفی شد و سپس از آنها درخواست شد که با بررسی محتوای آموزشی و امکانات تارنما، نظر خود را در مورد ۳۶ پرسش درج شده در بازبینی بیان نمایند. با جمع‌بندی پاسخ‌های داده شده به این پرسش‌ها در بخش نتیجه‌گیری محاسن و معایب این تارنماها مطرح و راهکارهایی برای بهبود آموزش مجازی ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: رویکرد وب‌محور، آموزش مجازی/الکترونیک، بازبینی، معیارهای ده‌گانه

۱. مقدمه

آموزش مجازی یا همان آموزش الکترونیکی، حاصل تلفیق آموزش و فناوری است که فناوری را در اختیار آموزش قرار داده است (سون، ۲۰۰۸). با ظهور دهه‌ی سوم^۱ آموزش الکترونیکی، یعنی دهه‌ی پدید آمدن رایانه‌های شخصی، که متعاقب آن، روش‌های آموزشی رایانه‌محور و وب‌محور^۲ به وجود آمدند، دنیای تازه‌ای پیش روی روش‌ها و رویکردهای آموزشی گشوده شد. پژوهش حاضر نیز سعی در بررسی شیوه‌ی جدیدتر آموزش الکترونیکی، یعنی رویکرد آموزشی وب‌محور (در حوزه‌ی آموزش زبان فارسی) دارد که امکان برقراری تعامل و ارتباط را از طریق شبکه‌ی جهانی وب (اینترنت و اینترانت) فراهم می‌آورد. لیمی و همپل (۲۰۰۷: ۶۱) بر این باور هستند که «معلم در این رویکرد جدید فناوری آموزشی، برخلاف نظام‌های آموزشی سنتی، محور کلاس نبوده و شاگردان رقیب همدیگر نیستند». در چنین نظام‌هایی، نقش معلم فقط انتقال اطلاعات نیست؛ زیرا رایانه‌ها و سایر رسانه‌ها بهتر می‌توانند این کار را انجام دهند؛ پس، در واقع معلم نقش تسهیل‌گر^۳ را بر عهده دارد. بنابراین، در رویکرد جدید که اصل آن بر پایه‌ی همکاری و ارتباط بنا شده، محیط آموزشی، محدود نیست و زمان آموزش با اراده و نظر فراگیر مطابق است.

آموزش وب‌محور از رویکردهای آموزشی جدید است که از شبکه‌ی جهانی اینترنت و شبکه‌ی داخلی اینترانت به منزله‌ی مدیریت محتوای درسی و ابزار آموزشی بهره می‌برد (الن و سیمن، ۲۰۱۰). از این رویکرد می‌توان به عنوان جایگزین کلاس درس استفاده کرد که به این گونه کلاس‌ها، کلاس‌های مجازی^۴ می‌گویند. امکان تعامل، از دیگر ویژگی‌های روش وب‌محور است که از طریق رایانشانی، تالارهای گفتگو و اتاق‌های گفتگو صورت می‌گیرد. این نمونه از تعامل و ارتباط از ویژگی‌های منحصر به فرد در این روش نوین آموزشی است که بر محوریت فراگیر تأکید دارد (خان، ۲۰۰۴).

هدف از این پژوهش، بررسی دو تارنمای آموزش زبان فارسی، تارنمای شورای گسترش زبان و ادب فارسی (به‌عنوان نمونه‌ی داخلی) و تارنمای فارسی مجازی^۵ (به‌عنوان نمونه‌ی خارجی) از لحاظ میزان به‌کارگیری رویکرد وب‌محور و عملی نمودن چارچوب‌های آموزش الکترونیکی است؛ به عبارت دیگر، قصد داریم مشخص کنیم این تارنماها به چه میزان از ابزارهای این نوع رویکرد، از جمله کنفرانس رایانه‌ای، رایانشانی و گفتگوهای اینترنتی استفاده می‌کنند. همچنین، این مطالعه به بررسی و تحلیل وضعیت فعلی

۱. گریسون (۱۹۸۵) براساس تغییرات فناوری در طی دوره‌ها، سه نسل از آموزش از راه دور را معرفی می‌نماید؛ اولین نسل به‌عنوان تحصیلات مکاتبه‌ای شناخته شده است؛ نسل دوم آموزش از راه دور نیز با اختراع رادیو و تلویزیون و پیشرفت رسانه‌های سمعی و بصری در دهه‌ی ۱۹۵۰ پدیدار شد.

2. web-based

3. facilitator

4. virtual

5. Virtua Persian

این تارنماها از نظر محتوا، سطح، رویکرد آموزشی و امکانات آموزشی می‌پردازد. پس از توصیف وضعیت این تارنماها، راهکارهایی برای استفاده‌ی بهتر از فضای مجازی در گسترش زبان فارسی در چارچوب روش وب‌محور ارائه خواهد شد. به همین منظور، یک بازبینی^۱ تهیه شده و براساس آن، به بررسی ابعاد گوناگون آموزش زبان فارسی در محیط وب پرداخته می‌شود. مواد و محتوای درسی مورد بررسی در این پژوهش مربوط به مهارت‌های زبانی خوانداری، نوشتاری، شنیداری و گفتاری و عناصر زبان فارسی (واژگان و دستور) در سطوح مختلف آموزشی (مبتدی و پیشرفته) می‌باشند.

این پژوهش به دنبال یافتن پاسخی برای پرسش‌های زیر است:

۱) تارنماهای مورد مطالعه در این پژوهش چه میزان از رویکرد جدید آموزشی، یعنی آموزش وب‌محور، استفاده کرده‌اند؟

۲) روش‌ها و رویکردهای آموزشی به‌کار رفته در دو تارنمای آموزش مجازی زبان فارسی چیست؟

۳) چه راهبردها و راهکارهایی برای بهبود بخشیدن و گسترش آموزش مجازی زبان فارسی براساس رویکرد وب‌محور وجود دارد؟

۲. پیشینه‌ی پژوهش

آموزش الکترونیکی نخستین بار از ابتکارهای دانشگاه آزاد انگلستان بود که در اواسط قرن ۲۰ شکل گرفت. در دهه‌ی ۱۹۷۰ میلادی با گسترش دسترسی عموم به رایانه در آمریکا، تدریس غیرحضوری با استفاده از شیوه‌ای تحت عنوان صفحه‌ی بولتن مودم^۲ رایج شد؛ برای نخستین بار در اوایل ۱۹۸۰، واحدهای درسی به صورت مجازی توسط بنیانگذاران دانشگاه مجازی ایالت متحده آمریکا ارائه گردید.

گریسون (۱۹۸۵)، براساس تغییرات فناوری در طی دوره‌های مختلف، سه نسل از «آموزش از راه دور» را معرفی می‌نماید. اولین نسل به‌عنوان «تحصیلات مکاتبه‌ای» شناخته شده که پس از چندی با ظهور و گسترش سیستم پستی فراگیر شد. نسل دوم آموزش از راه دور، با اختراع رادیو و تلویزیون و پیشرفت رسانه‌های سمعی و بصری در دهه‌ی ۱۹۵۰ پدیدار شد که شالوده‌ی آن نخستین بار در مدرسه‌ی ویسکانسین^۳ در دهه‌ی ۱۹۲۰ میلادی پی‌ریزی شد و در دهه‌ی ۱۹۳۰ برای تدریس دروس از پخش رادیویی استفاده می‌شد. نسل سوم آموزش از راه دور با ابداع رایانه و کاربرد آن در اجرای مواد درسی آموزشی به وجود آمد. در نظام «آموزش به کمک رایانه»، از رایانه به‌عنوان یک ماشین آموزش با تمامی

1. checklist

2. modem bulletin board

3. Wisconsin

امکاناتی که قادر به ارائه‌ی مجزای دروس باشد، استفاده می‌کنند. در روش «برقراری ارتباط به‌وسیله‌ی رایانه»، از رایانشانی و کنفرانس‌های الکترونیکی استفاده می‌شود.

از دیدگاه هورتون (۲۰۰۰)، آموزش مبتنی بر وب، به‌کارگیری معنادار و هدفمند از فناوری وب به منظور آموزش بشر می‌باشد. آموزش وب‌محور از تلاقی سه عنصر فرهنگ، فناوری و آموزش پدید می‌آید. در این نوع آموزش، بسیاری از سازمان‌ها نظیر فناوری اطلاعات، سیستم اطلاعاتی، توسعه‌ی تولید، منابع انسانی و توسعه‌ی آموزشی همکاری دارند. وی اعتقاد دارد که رویکرد وب‌محور از تلفیق آموزش رایانه‌ها و فناوری اینترنت حاصل گردید.

خادم الحسینی (۱۳۸۴) این‌گونه بیان می‌کند که سابقه‌ی بهره‌گیری از روش آموزش از راه دور مبتنی بر فناوری، به ابتدای دهه‌ی ۱۹۰۰ میلادی، با استفاده از ابزارهایی نظیر پرده‌نگاشت و تصاویر متحرک و وسایل سمعی-بصری بازمی‌گردد. در ایران نیز آموزش مجازی به زمان بهره‌گیری از ابزارهای کمک آموزشی سمعی-بصری شامل نمایش پرده‌نگاشت و فیلم‌های آموزشی در کلاس درس مرتبط می‌شود. پس از آن، تلویزیون به‌عنوان رسانه‌ی آموزشی مورد توجه قرار گرفت و تلویزیون ملی ایران به‌طور رسمی به امر آموزش همگانی در سراسر کشور پرداخت و از نیمه‌ی دوم سال ۱۳۸۰ به بعد، با بهره‌مندی از پهنای باند مخابراتی رویکرد به این مقوله جدی‌تر شد. فارغ‌زاده (۱۳۸۵) می‌گوید که تلاش‌ها در امر آموزش از راه دور در سال ۱۳۵۲ به سرانجام رسید و از این سال به بعد، آموزش تحت مدیریت متمرکز و دانشگاهی، در دانشگاه آزاد ایران، که پس از انقلاب به دانشگاه پیام نور تغییر نام یافت، به منظور سیاست‌گذاری و جهت دادن به آموزش از راه دور به‌وجود آمد.

یعقوبی (۲۰۰۸) اظهار نموده است که عمر آموزش الکترونیکی در ایران به بیش از شش سال نمی‌رسد و دانشگاه امیرکبیر و شیراز از پیشگامان این روش بوده‌اند. در کلاس‌های مجازی این دانشگاه‌ها، همه‌ی دروس به غیر از دروس عملی و آزمایشگاهی با کیفیتی بالا در تارنمای اینترنتی دانشگاه ذخیره شده و دانشجو در هر زمان و هر مکان می‌تواند از آن بهره‌برد؛ وی معتقد است که آموزش الکترونیکی در کشورهای در حال توسعه مانند ایران، فرصت یادگیری مطلوبی را در سیستم تحصیلات عالی ارائه می‌دهد.

قادری مقدم (۱۳۹۲) معتقد است که آموزش الکترونیکی از مهم‌ترین اهداف راهبردی فناوری اطلاعات است که از امکاناتی نظیر یادگیری رایانه‌محور، یادگیری برخط و نابرخط و آموزش وب‌محور برای انتقال دانش بهره می‌برد. این نوع راهبرد آموزشی با بهره‌گیری از فناوری‌های نوظهور مانند اینترنت، رایانشانی، تارنمای اینترنتی و دوربین، کنفرانس‌های شنیداری و تصویری، و اتاق‌های گفتگو و... تعاملات گسترده‌ای را رقم می‌زند. او همچنین اظهار می‌دارد که آموزش الکترونیکی، یک محیط یادگیری مجازی است که در آن، تعامل یادگیرنده با محتوا، سایر یادگیرندگان یا مربیان، با واسطه‌ی ابزارها و فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات

انجام می‌گیرد. بنابراین، تعامل و ارتباط الکترونیکی نوع متفاوتی از کنش متقابل را نسبت به آنچه در آموزش‌های سنتی اتفاق می‌افتد، عملی می‌کند.

نجومیان (۱۳۸۷) طرحی رایانه‌محور برای آموزش زبان فارسی و همچنین نرم‌افزاری با نام دازفا^۱ ارائه نموده که در آن، فناوری رایانه‌ای زبان موسوم به یادگیری زبان به کمک رایانه^۲ برای زبان فارسی معرفی شده است (عظیمی‌فرد، ۱۳۹۲: ۲). میردهقان و جورقانی (۱۳۹۱) این گونه بیان می‌دارند که با گنجاندن چهار مهارت زبانی همراه با تلفیق شیوه‌ی رایانه‌مبنا با کلاس‌مبنا در سیستم آموزشی و ارائه‌ی طرح مناسب می‌توان در راستای نهادینه کردن روش‌های مناسب و بهبود کیفیت آموزش گام برداشت. عظیمی‌فرد (۱۳۹۲) نیز در پژوهش خود، فناوری آموزش زبان فارسی را در دو تارنمای داخلی آموزش زبان فارسی (شورای گسترش زبان فارسی و رادیو فرانسه جمهوری اسلامی ایران) با نمونه‌ی خارجی آن در شبکه پنج فرانسه مقایسه نموده است و به این نتیجه می‌رسد که توجه به ارائه‌ی موضوعات جذاب مانند ورزش و سلامت و همچنین سبک زندگی که نمودی واقعی از فعالیت‌های روزمره را به نمایش می‌گذارد، می‌تواند محتوای درسی مناسبی برای فارسی‌آموزان باشد.

وکیلی‌فرد، مهدوی، و خدادادیان (۱۳۹۱) طرحی را در مورد آموزش مجازی زبان فارسی اجرا نموده و به بررسی فنی طراحی و پیاده‌سازی ابزارهای مناسب برای آموزش مقدماتی زبان فارسی پرداخته‌اند. آنها بدین نتیجه رسیده‌اند که میزان درخواست دانشجویان مرتبط با زبان، تاریخ، ادبیات و فرهنگ ایرانی از جمله شرق‌شناسی، مترجمی، ادبیات فارسی و تاریخ ایران بیشتر مربوط به دوره‌های مجازی است و به دلیل این که آموزش برخط^۳ از آموزش حضوری دشوارتر و بحث‌برانگیزتر است، مراکز آموزشی زبان فارسی در ایران باید به این نوع آموزش رو بیاورند.

۳. رویکرد وب‌محور

در آموزش الکترونیکی با رویکرد وب‌محور، آموزش از راه دور با استفاده از فناوری‌هایی نظیر انتقال صدا، تصویر، متن و با بهره‌گیری دوسویه بین فراگیر و آموزگار و فراگیران با یکدیگر به دو صورت هم‌زمان یا غیرهم‌زمان اتفاق می‌افتد (لیمی و همپل، ۲۰۰۷). در واقع، با اتصال به شبکه‌ی اینترنت و استفاده از متون و کنفرانس‌های رایانه‌ای روش برخط محقق می‌شود و با دانلود متون گفتاری و شنیداری پی‌دی‌اف و پاورپوینت بدون اتصال هم‌زمان به اینترنت روش نابرخط صورت می‌گیرد. آموزش الکترونیک مانند دیگر

۱. «دازفا» سرواژه‌ای است از «درس‌افزار آموزش زبان فارسی»

۲. Computer Assisted Language Learning (CALL)

۳. online

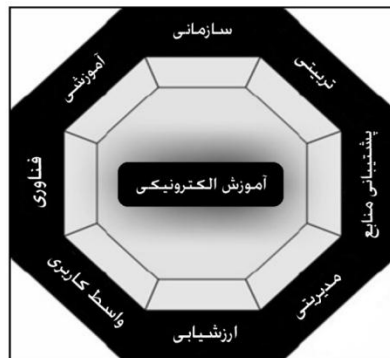
روش‌های آموزشی دارای اصولی است که در این پژوهش به آن پرداخته می‌شود. این اصول شامل چارچوب‌های یادگیری الکترونیکی، سامانه‌های مدیریتی، و تعامل‌های الکترونیکی می‌باشد.

۱.۳. چارچوب یادگیری الکترونیکی

چارچوب یادگیری الکترونیکی محیط‌هایی هستند که در آنها کلیات یک سامانه‌ی آموزشی الکترونیکی، مستقل از نوع سامانه بررسی می‌شود. دو چارچوب در مورد یادگیری الکترونیکی مطرح می‌باشند: چارچوب یادگیری الکترونیکی جهانی و چارچوب یادگیری کمیسیون یادگیری نظام‌های اطلاعاتی مشترک (موریسون و خان، ۲۰۰۳).

الف) چارچوب یادگیری الکترونیکی جهانی

این شکل از چارچوب یادگیری الکترونیکی جهانی دارای ابعاد هشت‌گانه در محیط یادگیری الکترونیکی با عناصر سازمانی، آموزشی، فناوری، واسط کاربری، ارزشیابی، مدیریتی، پشتیبانی منابع و تربیتی می‌باشد (همان).

شکل ۱. چارچوب یادگیری الکترونیکی جهانی

ب) چارچوب یادگیری الکترونیکی کمیسیون نظام‌های اطلاعاتی مشترک

مؤلفه‌های اطلاعات شخصی دانش‌آموز (سن و میزان سطح آموزشی)، مؤلفه‌ی خدمات آموزشی (برنامه و طرح درس، محتوا و ارزشیابی) و پس از آن، خدمات عمومی رایانه‌ای (رایانشانی و تالارهای گفتگو) از ابعاد کمیسیون یادگیری نظام‌های مشترک^۱ می‌باشند.

^۱. Joint Information Systems Committee (JISC)

۲.۳. سامانه‌های مدیریتی در آموزش الکترونیک

با پیشرفت رویکردی سازمان‌های خصوصی و دولتی در بهره‌گیری از آموزش الکترونیکی، ضرورت طراحی و ایجاد سامانه‌های مدیریتی هدفمند با قدرت و قابلیت کارآمدتر احساس می‌شود. بنابراین، در این بخش، مفهوم اصول سامانه‌های مدیریت آموزشی و محتوایی براساس معیارهای رایانه‌ای مشخص می‌گردند.

الف) سامانه‌ی مدیریت آموزشی

نرم‌افزاری است که فعالیت‌های آموزش‌گیرنده را ثبت و پیگیری می‌نماید و روند یادگیری را به‌طور خودکار کنترل می‌کند؛ همچنین، به فراگیران این امکان را می‌دهد که پیشرفت خود را ارزیابی کنند و به همکاری و مشارکت با فراگیر هم‌تراز خود بپردازند. مدیران سامانه‌های آموزشی نیز می‌توانند با استفاده از این نوع سامانه گزارشی از وضعیت فراگیر و کارکنان خود به دست آورند (خان، ۲۰۰۴).

ب) سامانه‌ی مدیریت محتوا

از سامانه‌ی مدیریت محتوا به‌عنوان یک نظم‌دهنده در آموزش برخط استفاده می‌گردد که در آن، مطلب و محتوا خلاصه و ساده می‌شود و عناوین، گزارش‌ها و تصاویر براساس واژگان کلیدی و نیاز فراگیر به اولویت محتوا، سطح‌بندی می‌شود (خان، ۲۰۰۴).

۳.۳. تعامل در آموزش الکترونیک

تعامل در یادگیری الکترونیکی با رویکرد وب‌محور با استفاده از ویدئوکنفرانس و امکان ارتباط چهره به چهره در یک محیط مجازی برقرار می‌گردد و در مقایسه با سایر شیوه‌های تعامل (اتاق‌های گفتگو، تالار نظرات و رایانشانی) نقش مثبت تری را دارا است (گریسون و اندرسون، ۱۳۸۴).

الف) تعامل معلم با محتوا

مربی با استفاده از اینترنت می‌تواند با صرفه‌جویی در وقت فراگیران در گردآوری مطالب، امکاناتی را برای آنان فراهم آورد که بتوانند مطالب مورد علاقه‌ی خود را مطالعه کرده و در اسرع وقت و در کمترین زمان ممکن به نسخه‌های چندین سال قبل نشریات مراجعه و مطالب خاص خود را جستجو و در یک جا ذخیره کنند.

ب) تعامل فراگیر با محتوا

بخش عمده‌ای از یک دوره‌ی آموزشی مجازی صرف تعامل فراگیر با مفهوم و معنای محتوای درسی می‌شود (هارمر، ۲۰۰۷). در آموزش الکترونیک، ساختارهای محتوا غالباً با آموزش‌های مبتنی بر رایانه، شبیه‌سازی و

ریز داده‌ها تحت عنوان منابع درسی ارائه می‌گردد. شاید فرض بر این باشد که تعامل محتوایی، تعاملی غیرفعال است، اما می‌توان با دادن اختیار و انتخاب محتوایی آن را از حالت نمایشی درآورد.

ج) تعامل فراگیر با مربی

در این نوع تعامل، یادگیرنده و مدرس از نظر زمانی و مکانی از یکدیگر دور هستند و محتوای آموزشی از طریق نرم‌افزار مدیریت محتوایی و آموزشی و اینترنت به فراگیر ارائه می‌گردد و فراگیر با استفاده از امکانات رایانه‌ای به ارتباط با مدرس و سایر فراگیران می‌پردازد. مزیت این نوع تعامل، کاهش استرس و خجالت فراگیر، حمایت معلم و اعتمادسازی می‌باشد (گریسون و اندرسون، ۱۳۸۴).

د) تعامل فراگیر با فراگیر

در یک کنفرانس رایانه‌ای، یادگیرنده فقط از یاددهنده نمی‌آموزد؛ بلکه با به اشتراک گذاشتن نظرات و عقاید، سطح آموزشی خود را افزایش می‌دهد. در واقع، در این نوع تعامل، انتقال دانش صورت می‌گیرد و فناوری اطلاعات و ارتباطات، امکان یادگیری گروهی را با ایجاد الگوی یادگیری معنادار در سطح مذاکره و نه در سطح انتقال اطلاعاتی محض فراهم می‌آورند (هارمر، ۲۰۰۷).

ه) تعامل مربی با مربی

مسائل امنیتی و هزینه‌های گزاف سفر در دیدار با هم‌تایان آموزشی سبب شده است که مربیان به کمک ویدئوکنفرانس‌ها و اتاق‌های گفتگو بیش از پیش به این نوع از تعامل الکترونیکی در محیط وب تمایل پیدا کنند.

و) تعامل محتوا با محتوا

بازیابی اطلاعات از برنامه‌هایی است که منابع موجود در یک تارنما را بررسی می‌کند. می‌توان دوره‌هایی را تصور کرد که در آنها محتوا به‌طور خودکار، خود را به‌روز می‌نماید و یاددهندگان و یادگیرندگان را از این به‌روزرسانی مطلع می‌سازند. بارزترین نمونه‌ی این تعامل، موتورهای جستجوگر است که همواره شبکه‌های مختلف را جستجو کرده و نتایج را به پایگاه‌های داده ارسال می‌کنند. در آینده، یاددهنده می‌تواند یک محتوای اصلی را تولید کند تا در آن با استفاده از امکانات هوشمند، وضعیت خود را به‌طور خودکار بهبود بخشد.

۴. روش تحقیق

در این بخش به بررسی بازبینه به‌کار رفته در تحلیل تارنماها می‌پردازیم. بازبینه‌ی این تحقیق از تلفیق دو بازبینه تشکیل شده است: «بازبینه‌ی دوره‌های آموزشی الکترونیکی و مدیریت برنامه‌ریزی برخط^۱ دانشگاه ایالتی کالیفرنیا» و «بازبینه‌ی اداره‌ی آموزش از راه دور و فناوری‌های آموزشی^۲ دانشگاه تگزاس». بازبینه‌ی دانشگاه کالیفرنیا با بررسی هفت معیار (برنامه‌ی درسی، ساختار درسی و ارائه‌ی محتوا، تعامل و برقراری ارتباط، ارزیابی تحصیلی، فناوری درسی، پشتیبانی فراگیر و قابلیت دسترسی به همراه دو پاسخ/بله/خیر در تارنمای دانشگاه کالیفرنیا ارائه شده است؛ در واقع، این بازبینه برای ارزشیابی کلی فراگیران آموزش برخط برای دبیران و مدیران فناوری آموزشی تهیه شده و با کمی تغییر در پرسش‌ها و اضافه شدن پرسش‌های دیگر، با این تحقیق متناسب شده است. بازبینه‌ی دانشگاه تگزاس از پرسش‌هایی با قابلیت دسترسی به دروس الکترونیکی و کلاس‌های مجازی تشکیل شده که در تهیه‌ی بازبینه‌ی تحقیق حاضر، کمک بسزایی نموده است. این بازبینه‌ها در دانشگاه‌های نامبرده برای ارزیابی آموزش الکترونیک و آموزش از راه دور مورد استفاده قرار می‌گیرند.

در مورد هر تارنمای آموزشی از ده نفر (که عموماً کسانی بوده‌اند که با آموزش مجازی آشنایی داشته و مدرس یا دانشجو بوده‌اند) نظر خواهی شده است. ابتدا تارنمای آموزشی به افراد مورد نظر معرفی شده و سپس از آنها درخواست شده است که با بررسی محتوای آموزشی و امکانات تارنما، نظر خود را در مورد ۳۶ پرسش درج شده در بازبینه بیان نمایند.

بازبینه‌ی مورد استفاده در این پژوهش، ۱۰ معیار شامل ۳۶ پرسش برای تحلیل آموزش الکترونیکی، محتوایی و فرهنگی می‌باشد که معیارها به ترتیب شامل شفافیت علائم (معیار الف)، مدیریت درس‌ها و مکانیسم بازخورد (معیار ب)، قابلیت دسترسی (معیار ج)، قابلیت کارایی و هماهنگی (معیار د)، راهکارهای ارزیابی (معیار ه)، تثبیت مطالب در حافظه (معیار و)، طرح درس و محتوای درسی و نمایش مطلب (معیار ز)، تعامل و همکاری (معیار ح)، جذابیت ظاهری (معیار ط) و همخوانی فرهنگی (معیار ی) می‌باشند؛ لازم به توضیح است که برای سهولت خواندن، در نتیجه‌گیری نهایی فقط شماره‌ی معیارها ذکر شده‌اند. پرسش‌هایی با پاسخ بله (۱۰۰)، دارای امتیاز مثبت و پرسش‌هایی با پاسخ خیر (صفر)، دارای امتیاز منفی برای تارنماها می‌باشند و در صورت رعایت نسبی یک معیار در تارنمای مورد نظر، پاسخ تا حدودی (۵۰) در نظر گرفته شده که به این معنا است که تارنما در پاسخ به یکی از معیارها عملکرد متوسطی داشته است.

1. Checklist for Electronic Training Courses and Online Planning Management (CETCOPM)

2. Office of Distance Education and Learning Technologies (ODELT)

لازم به یادآوری است که معیارهای (الف) تا (د) مربوط به پرسش نخست و معیارهای (ه) تا (ی) مربوط به پرسش دوم این پژوهش می‌باشند. معیارها و پرسش‌های مربوط به آنها در پیوست ذکر شده است.

۵. بررسی تارنماهای آموزش زبان فارسی

در این بخش، دو تارنمای آموزش زبان فارسی از لحاظ محتوای درسی و به‌کارگیری رویکرد وب‌محور و همخوانی با معیارهای اجتماعی-فرهنگی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. ضمن مقایسه‌ی این دو تارنما، نقاط ضعف و قوت آنها نشان داده شده و از این طریق، راهکارهایی جهت بهبود وضعیت آموزش مجازی فارسی ارائه می‌گردد. لازم به توضیح است که چارچوب تحلیل محتوای آموزشی تارنماها براساس بخش اول و دوم بازبینی‌ی دانشگاه کالیفرنیا، که به‌منظور ارزیابی محتوای آموزش الکترونیک طراحی شده است، انجام پذیرفته است.

۵.۱. تارنمای آموزش زبان فارسی شورای گسترش زبان و ادب فارسی

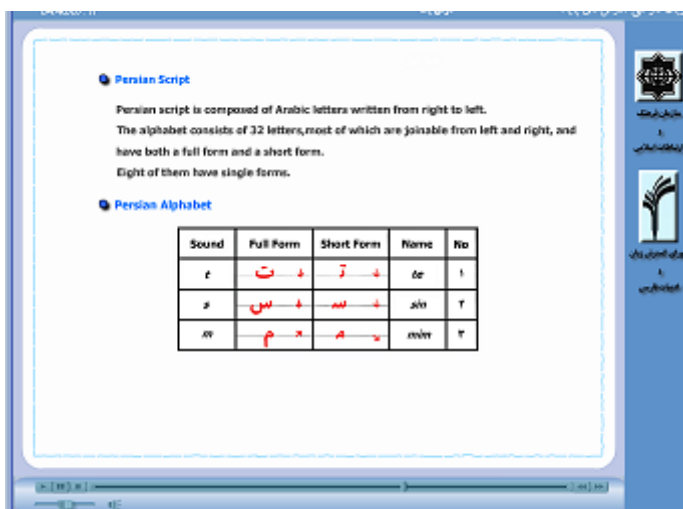
شورای گسترش زبان و ادب فارسی در تاریخ ۱۳۶۶/۱۱/۲۷ با مصوبه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی به‌منظور انجام امور علمی، پژوهشی و برنامه‌ریزی آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، رسماً تشکیل گردید. فعالیت‌های این شورا شامل برگزاری دوره‌های آموزشی و بازآموزی مدرسان و فارسی‌آموزان در کشورهای جهان، تألیف و تدوین متون آموزشی و کمک‌آموزشی برای خارجیان و چاپ و انتشار تحقیقات و ترجمه‌های استادان زبان و ادبیات فارسی و پژوهشگران خارجی می‌باشد. در صفحه‌ی اصلی تارنمای این شورا می‌توان با انتخاب پیوند^۱ آموزش برخط زبان فارسی، به بخش آموزشی تارنما وارد شد. سرفصل‌های دروس در بخش آموزش برخط، به‌صورت جداول تدوینی طرح درس با عنوان کتاب اول (درس اول تا شانزدهم و تمرین‌های مرتبط)، کتاب دوم (درس اول تا شانزدهم و تمرین‌های مرتبط)، کتاب سوم (درس اول تا شانزدهم و تمرین‌های مرتبط) و کتاب چهارم (درس اول تا شانزدهم و تمرین‌های مرتبط) می‌باشند که با انتخاب هر یک از گزینه‌ها دسترسی به هر درس کتاب ممکن می‌گردد. کتاب اول (سطح مقدماتی) و کتاب چهارم (سطح پیشرفته) به‌عنوان داده‌های پژوهش مورد تحلیل قرار گرفتند و از هر کتاب دو درس (درس اول و درس شانزدهم) به‌عنوان نمونه انتخاب شده است.

۵.۱.۱. تحلیل محتوای درسی کتاب اول

در درس اول (درس پایه) با عنوان صدا، حرف و کلمه، نخست حروف بی‌صدا و صدادار زبان فارسی با روش مقابله‌ای فارسی-انگلیسی به دو صورت پخش هم‌زمان متنی-شنیداری در پرده‌نگاشت درسی معرفی

۱. link

می‌گردند و جایگاه تولید آواها، آوانویسی و مثال نیز ارائه می‌شود. در این پرده‌نگاشت، همچنین نحوه‌ی نوشتن زبان فارسی (از راست به چپ) و تعداد حروف الفبایی این زبان (۳۲ حرف)، پیوستگی بعضی از حروف از چپ به راست و داشتن حروف بزرگ و کوچک، به زبان انگلیسی توضیح داده شده است. الفبای زبان فارسی در جدول به صورت شکل نوشتن، صدا و اسم حرف به‌همراه توضیحات انگلیسی و بدون ابزار شنیداری (بدون رعایت ترتیب الفبایی) برای فراگیر به نمایش در می‌آیند.

شکل ۲. آموزش الفبا

درس شانزدهم (پست و تلفن)، نخست با معرفی واژگان مرتبط با درس از طریق اعراب‌گذاری فارسی و معنای مقابله‌ای واژه در انگلیسی و سپس آوانگاری تلفظ آن در فارسی، شروع می‌شود. لازم به یادآوری است که همچنان امکان شنیداری در بعضی از بخش‌های مهم درس وجود دارد و متون فارسی با سرعت کم خوانده می‌شوند و در بعضی موارد نیز ابزار شنیداری روی متون پرده‌نگاشت وجود ندارند. همچنین، عکس‌های مرتبط با واژگان، کیفیت پایینی دارند.

یکی از مشکلات تدریس مقابله‌ای، واژگانی است که در یک زبان دارای دو معادل معنایی با شکل نوشتاری یکسان هستند؛ به‌عنوان نمونه، در پرده‌نگاشت درسی جلسه‌ی شانزدهم، آموزگار می‌خواهد واژه‌ی «بخشیدن» را آموزش دهد و به همراه آن واژه‌ی «بخش» را نیز آموزش می‌دهد. اما «بخش» در فارسی به معنی «قسمت» نیز می‌باشد که یاددهنده می‌توانست در معادل انگلیسی برای آن، واژه‌ی «part» را در نظر بگیرد تا فراگیر به هنگام مواجه شدن با این کلمه، سردرگم نشود؛ یا این که می‌توانست اسم واژه‌ی «بخشیدن» یعنی «بخشش» را یاد دهد.

شکل ۳. آموزش واژگان

پس از آموزش واژگان، متن کوتاهی با نشانه‌گذاری فارسی با صدای یاددهنده پخش می‌شود. در قسمت‌های بعدی با عنوان «ساختار»، املاي فارسی ارائه می‌شود و تمایل سخنگویان بومی زبان فارسی به چسباندن واژگان به یکدیگر و آموزش مکالمه‌ای با اصطلاحات روزمره‌ی زبان فارسی نشان داده می‌شود که ابزار شنیداری در آن وجود ندارد. در بخش آخر نیز، سبک خط نستعلیق در یک متن و لوح مجازی به فراگیر ارائه می‌شود.

در پایان هر درس به‌منظور توضیحات دستوری، واژگانی و املايي از عنوان «ساختار» استفاده می‌شود که با توجه به مفهوم ساختار، شاید بهتر باشد که آموزگار به توضیح دستور و ساخت زبان فارسی در این قسمت اکتفا کند و بقیه‌ی توضیحات را به نکات، پاورقی یا مثال‌های اضافه‌ی درسی موکول نماید.

در نگاهی اجمالی به تمرینات و تکالیف کتاب اول، هر درس به‌صورت پرسش‌های چندگزینه‌ای و درست/ نادرست می‌باشد که تعداد بسیار کمی از تمرینات را تشکیل می‌دهند و از ساختارگزینه‌های انتخابی بهره می‌برند. تمرینات، اصول آزمون‌سازی-یعنی داشتن چهارگزینه با گزینه‌های منطقی و درست بودن یک گزینه به‌عنوان پاسخ- را رعایت نکرده‌اند و بیشتر پرسش‌ها به‌صورت درست/ نادرست می‌باشند.

۵. ۱. ۲. تحلیل محتوای درسی کتاب چهارم

اولین موضوعی که در درس اول کتاب چهارم نظر فراگیر را جلب می‌کند، معرفی فرهنگ، تاریخ و تمدن در این کتاب است. مانند درس‌های پیشین، نخست واژگان و سپس متن به صورت نوشتاری-گفتاری هم‌زمان به زبان آموز تدریس می‌شود. اعراب‌گذاری در متن نسبت به متون کتاب‌های قبل، کمتر و نوشتار متن به زبان نوشتار سخنگویان بومی زبان فارسی شبیه‌تر شده و توضیحات انگلیسی نیز جای خود را به واژگانی که

از عربی وارد فارسی شده‌اند، داده‌اند. در قسمت «ساختار»، دستور زبان جملات ساده، مرکب و افعال سببی با روش سنتی در جدول، با مثال و بدون ابزار شنیداری توضیح داده شده‌اند. در بخش ساختار بعدی، ضرب‌المثلی فارسی تدریس شده و سپس متن کوتاه‌نچندان مرتبطی ارائه می‌شود. در این بخش، از آموزگار انتظار می‌رود که ضرب‌المثل فارسی را با تعریف مفهوم استعاره‌ای آن در قالب یک داستان کاملاً مرتبط بیان کند و از تصاویر و پویانمایی برای تثبیت آن در ذهن فراگیر استفاده نماید.

شکل ۴. آموزش ضرب‌المثل

در آخرین درس از کتاب چهارم، معرفی واژگان و متن به صورت شنیداری-نوشتاری است که با سرعت خواندن نسبتاً بیشتری همراه می‌باشد. همان‌طور که در بالا ذکر شد، این بخش از آموزش مجازی زبان فارسی در تارنمای شورای گسترش زبان و ادب فارسی، فرهنگ، تمدن و هنر ایرانی را تا حد قابل قبولی در عناوین درسی و محتوای متون گنجانده است؛ عناوین متونی نظیر آثار و مکان‌های تاریخی پیش از اسلام و ادامه‌ی آن تا هنر و معماری اسلامی در این تارنما مشاهده می‌شود.

روند تدریس مانند دروس قبل، به ترتیب از واژگان، متن و سپس ساختار تشکیل شده است. همچنین، به جای معادل انگلیسی واژگان، از مترادف فارسی آنها استفاده شده است؛ علاوه بر این، واژگان هنری مانند نقاشی، شیشه‌کاری و آجرکاری با تصاویر مربوط به واژه همراه هستند. در متن درس نیز واژگان آموزش داده شده به کار رفته‌اند و با ابزار شنیداری برای فراگیر پخش می‌شوند. در این متن، تاریخ انواع هنر و مثال‌هایی از آن در معماری و هنر ایرانی ذکر شده است.

شکل ۵. آموزش واژگان در درس شانزدهم

«ساختار» درس، به معرفی اشتقاق در زبان عربی و ترکیب در زبان فارسی به همراه مثال، نمونه و ارائه‌ی جدول به روش دستورنویسان سنتی پرداخته است. در قسمت «ساختار» بعدی، فراگیر با توضیحات و مثال‌هایی درباره‌ی پیشوند و پسوند در زبان فارسی و نشانه‌ی مفعولی «را» روبه‌رو می‌گردد. مشخص نیست که هدف معلم از بیان دو نکته‌ی بی‌ربط به یکدیگر، یعنی پیشوند و پسوند و نشانه‌ی مفعولی چیست. در واقع، فراگیر نمی‌تواند ارتباط معنایی و حتی ظاهری را بین این دو نکته پیدا کند.

۵.۱.۳. وضعیت کلی تارنمای شورای گسترش زبان و ادب فارسی

با توجه به بازبینی، این تارنمای آموزشی فاقد ویدئوکنفرانس، اتاق‌های گفتگو و استاد مجازی است و تعامل به‌صورت رایانشانی غیرفعال صورت می‌گیرد. عکس‌های متنوع و مرتبط با متن درس در این تارنما کمتر به چشم می‌خورد و میزان جذابیت آموزشی نیز پایین است. درباره‌ی محتوای درسی آموزش برخط نیز باید به‌روزرسانی‌هایی درباره‌ی محتوای نگارشی (جدانویسی واژگان از یکدیگر در نگارش فارسی) و آموزش ضرب‌المثل‌ها در بافت متن مرتبط به موضوع آن با تصاویر متحرک، صورت گیرد. با توجه به زمان محدود در آموزش برخط، تارنمای شورای گسترش زبان و ادب فارسی در ارائه‌ی فرهنگ و تمدن ایران عملکرد مناسبی داشته و معیارهای عقیدتی در این تارنما اعمال شده است. سطح‌بندی آموزشی از چیدمان مطالب منطقی برخوردار بوده و با بالاتر رفتن سطح دانش زبانی فرد، توضیحات و واژگان از انگلیسی به فارسی تغییر یافته‌اند. راهکارهای ارزیابی و تمرینات در این تارنما عملکرد متوسطی دارند که وجود چندین گزینه‌ی درست برای یک پرسش و پرسش‌های درست/ نادرست گویای این واقعیت است.

در مجموع، تارنمای آموزش مجازی مذکور در خصوص معیار اول، معیار سوم، معیار چهارم، معیار ششم و معیار دهم عملکردی خوب، و در خصوص معیار پنجم و معیار هفتم از عملکرد متوسط و در خصوص معیارهای دوم، هشتم و معیار نهم از کارایی پایینی برخوردار است.

جدول ۱. نتایج ارزیابی تارنمای شورای گسترش زبان و ادب فارسی در زمینه‌ی معیارهای آموزش الکترونیکی و محتوای درسی

معیار ۱۰	معیار ۹	معیار ۸	معیار ۷	معیار ۶	معیار ۵	معیار ۴	معیار ۳	معیار ۲	معیار ۱	
۱۰۰٪	۰٪	۰٪	۰٪	۷۵٪	۰٪	۱۰۰٪	۷۰٪	۳۰٪	۷۵٪	بله
۰٪	۰٪	۰٪	۸۰٪	۰٪	۵۰٪	۰٪	۰٪	۰٪	۲۵٪	تا حدی
۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۲۰٪	۲۵٪	۵۰٪	۰٪	۳۰٪	۷۰٪	۰٪	خیر

و در نهایت، با توجه به جدول (۲) می‌توان گفت که عملکرد آموزش مجازی محتوای درسی در تارنمای شورای گسترش زبان و ادب فارسی متوسط بوده است.

جدول ۲. نتایج آماری عملکرد تارنمای شورای گسترش زبان و ادب فارسی

درصد	تعداد (۳۶۰)	پاسخ
۳۹٪	۱۴۰	بله
۱۹٪	۷۰	تا حدی
۴۲٪	۱۵۰	خیر

۲.۵. تارنمای فارسی مجازی

این تارنما از آموزشگاه‌های مجازی در دانشگاه نیویورک آمریکا می‌باشد. کرسی مطالعات اسلامی و خاورمیانه‌ی این دانشگاه که در سال ۱۸۳۱ میلادی تاسیس شده است از جایگاه آموزش فرهنگ، جغرافیا و زبان مردم خاورمیانه و مطالعات شرق‌شناسی برخوردار است. با انتخاب پیوند فارسی به تارنمای آموزشی فارسی مجازی وارد می‌شویم که در بخش صفحه‌ی اصلی آن، پیوندهای آموزشی الفبا، سطح مبتدی ۱ و ۲، سطوح متوسطه و پیشرفته‌ی ۱ و ۲، لغت‌نامه‌های برخط، تماس با تارنما و منابع اضافی وجود دارند. هر یک از پیوندهای آموزشی مبتدی، متوسطه و پیشرفته از ۱۰ درس تشکیل شده است. از بخش مبتدی اول، درس‌های اول و نهم، و از سطح متوسطه/پیشرفته، درس‌های اول و دهم برای تحلیل داده انتخاب شده‌اند.

۲.۵.۱. بررسی محتوای درسی در سطح مبتدی ۱

در درس یک از سطح مقدماتی اول، یک محتوای متنی شامل هفت مکالمه (آداب احوال‌پرسی) با گزینه‌ی شنیداری برای آموزش فراگیران ارائه شده است. در بخش آخر درس نیز یک درک مطلب شنیداری برای

زبان‌آموز به زبان فارسی پخش می‌شود و پرسش‌های این درک مطلب به زبان انگلیسی در پرسش‌های چهارگزینه‌ای طراحی شده است. این بخش فاقد پرسش‌های درست/ نادرست است و فراگیر می‌تواند به دلخواه خود به این پرسش‌ها پاسخ دهد.

در درس نهم سطح مبتدی اول، یک متن مکالمه‌ای با موضوع سفارش دادن غذا در رستوران با گزینه‌ی شنیداری برای فراگیر پخش می‌شود. عناصر فرهنگی مرتبط با موضوع غذا مانند نام غذاهای ایرانی شامل سالاد شیرازی، چلوکباب و دوغ در متن وجود دارند. در بخش درک مطلب شنیداری نیز، متنی مرتبط با موضوع درس در اختیار فراگیر قرار می‌گیرد که مانند درس قبل از پرسش‌های چهارگزینه‌ای بدون گزینه‌ی انتخابی تشکیل شده که در آن، متن با سرعت گفتاری پایینی برای فراگیر پخش می‌شود و در آخر نیز یاددهنده، یادگیرنده را به خواندن متن شنیداری دعوت می‌نماید.

The screenshot shows the 'Virtual Persian' website interface. At the top, there is a header with the title 'Virtual Persian' and 'LESSON 9 - CO 1'. Below the header, there are two icons: a speaker icon and a flag icon. The main content area is divided into two columns. The left column contains a navigation menu with the following items: HOME, LESSONS (Alphabet, Elementary 1, Lesson 1, Lesson 2, Lesson 3, Lesson 4, Lesson 5, Lesson 6, Lesson 7, Lesson 8, Lesson 9, Elementary 2, Intermediate - Advanced 1, Intermediate - Advanced 2), ONLINE PERSIAN DICTIONARIES (Asynapse Dictionary, Faradic Dictionary), CONTACT US, and ADDITIONAL RESOURCES. The right column contains the lesson content, which is a dialogue between two characters, Naserin and Amir, discussing a meal. The dialogue includes Persian text and English translations. The text in the right column is as follows:

نسرین - من جورج کباب می‌خورم، تو چی می‌خوری دایرت؟
 دایرت - نی تو تم تقسیم بگرم. هم چلو کباب کوبیده خوبه
 هم جورج کباب.
 نسرین - خوب یک چلو کباب می‌گیریم و یکج جورج کباب
 و با هم نصف می‌کنیم.
 دایرت - آره، فکر خوبه
 (گارسون می‌آید).
 نسرین - یک چلو کباب، کوبیده و یکج جورج کباب، و...
 گارسون - بیخشیده، متأسفانه جورج کبابمان تمام شده.
 نسرین - فورمه سبزی‌تان چطور؟
 گارسون - فورمه سبزی داریم.
 نسرین - موافق دایرت؟
 دایرت - باشه.

شکل ۶: آموزش مکالمه در تارنمای فارسی مجازی

مکالمه‌های متن در این سطح به زبان فارسی محاوره‌ای می‌باشند. به‌طور کلی، در این سطح از تارنما، موضوعات مکالمه درباره‌ی گفتارهای ساده و روزمره‌ی سخنگویان بومی است. واژگان، خارج از بافت آموزش داده نمی‌شوند؛ همچنین، آموزش دستور زبان نیز در اولویت قرار ندارد و متون محتوای درسی فاقد عکس و ابزار دیداری تدریس می‌باشند.

۵.۲.۲. بررسی محتوای درسی در سطح متوسطه و پیشرفته‌ی ۱

رویکرد آموزشی در این سطح، تغییراتی پیدا می‌کند و مدرسان تارنما از دیگر ابزارهای آموزش الکترونیکی یعنی پرده‌نگاشت‌های درسی و تصاویر برای آموزش استفاده می‌کنند. متن درس اول، تقابل فرهنگی بین دو

زن (ایرانی و آمریکایی) را در یک برنامه‌ی تلویزیونی نشان می‌دهد و گزینه‌ی شنیداری آن با بارگیری مستقیم از تارنما به صورت غیر هم‌زمان برای فراگیر اجرا می‌شود.

این درس از هشت پرده‌نگاشت محتوای درسی تشکیل شده است و محتوای درسی مهارت خواندن شامل پرسش‌ها و تمریناتی در قالب واژگان مترادف و متضاد، جای خالی، پرسش‌های مربوط به درک مطلب، پرسش‌های دستوری (جمع و مفرد) و در آخر نیز ترجمه‌ی انگلیسی متن می‌باشند. پاسخ این پرسش‌ها بلافاصله زیر آن مطرح می‌شود و امکان فکر کردن در مورد پاسخ پرسش به فراگیران داده نمی‌شود. پرسش درک مطلب نیز از متن درس انتخاب شده که فراگیر با نگاه کلی می‌تواند به آنها پاسخ دهد.

شکل ۷. آموزش درک مطلب در تارنمای فارسی مجازی

تقابل و تفاوت‌های فرهنگی بین ایران و آمریکا در این متن، هرچند کوتاه، فراگیر را به چالش اجتماعی و فرهنگی می‌کشاند. اگر در این تارنما، تالارهای گفتگو و اتاق نظرات وجود داشته باشد، می‌توان موضوعات جذابی را در زمینه‌ی تقابل فرهنگی در تعامل فراگیر با فراگیر و معلم ایجاد کرد.

درس دهم از سطح متوسطه/ پیشرفته‌ی ۱ مانند درس قبل، هشت پرده‌نگاشت دارد و متن ادبی معاصر را به فراگیر ارائه می‌کند. در بخش تمرینات نیز، همانند درس پیشین، تمرینات واژگان مترادف و متضاد، جای خالی و... طراحی شده‌اند؛ همچنین، پرسش‌های درست/ نادرست نیز گنجانده شده‌اند. در تحلیل کلی می‌توان چنین ادعا کرد که در سطح آموزشی متوسطه/ پیشرفته‌ی ۱، تارنما تقریباً عملکرد بهتری در بره‌کار بردن حداقل ابزار الکترونیکی (پرده‌نگاشت درسی) داشته است.

۵. ۲. ۳. وضعیت کلی تارنمای فارسی مجازی

با توجه به اهداف درسی تارنمای فارسی مجازی، یعنی آموزش چهار مهارت زبانی، عملکرد تارنما در رابطه با سه مهارت خوانداری، شنیداری و نوشتاری تقریباً در سطح متوسطه/پیشرفته، مناسب بوده است. در قسمت سطح آموزش مبتدی ۱، مکالمات روزمره‌ی فارسی توسط گویشوران بومی مقیم خارج از ایران به صورت متنی-شنیداری اجرا می‌شوند. کمبود عکس‌های مرتبط با مکالمه، مشخص نبودن عنوان درس و اجرای گزینه‌های شنیداری با فارسی آمیخته به لهجه‌ی انگلیسی از اشکالات این بخش است. این تارنما در کاربرد جذابیت‌های تصویری عملکرد ضعیفی داشته و در بخش تمرینات نیز فراگیر با یک درک مطلب شنیداری با پاسخ تشریحی فقط می‌تواند به صورت نوشتاری بر روی کاغذ، بازخوردش را ارزشیابی کند؛ بنابراین، مدیریت آموزشی که از اصول آموزش الکترونیکی است، رعایت نشده است. گزینه‌های فرهنگی نیز در این بخش وجود داشتند؛ مانند نام غذاهای ایرانی که فراگیر را ترغیب می‌کند اطلاعاتی را درباره‌ی آن به دست آورد.

در سطح متوسط/پیشرفته‌ی ۱، پرده‌نگاشت‌های درسی -که از ابزار آموزش مجازی هستند- به محتوای آموزشی اضافه شده است و محتوای درسی نیز از تمرینات بیشتری برخوردار بوده و مهارت نوشتن نیز به آنها اضافه شده است؛ هرچند جذابیت دیداری همچنان کم است، مسائل فرهنگی در این دو سطح پررنگ‌تر و بسیاری از محتوای درسی رنگ و بوی باورهای مردم ایران را به خود گرفته است. با این حال، بسیاری از متون نگاهی انتقادی به بعضی از این باورها داشته‌اند.

از ویژگی‌های مثبت تارنمای آموزشی فارسی مجازی می‌توان به تمرینات واقعی و روزمره‌ی آن اشاره کرد و سطح‌بندی آموزشی (مقدماتی، متوسطه/پیشرفته) از دیگر مزایای این تارنما است. بدین ترتیب، این تارنما، در مورد معیارهای ۵ و ۶ عملکرد خوب، در مورد معیارهای ۴، ۷ و ۱۰ عملکرد متوسط، و در خصوص معیارهای ۱، ۲، ۸ و ۹ عملکرد ضعیفی داشته است. در مجموع، همان‌طور که در جدول (۳) نیز مشاهده می‌شود، عملکرد تارنمای فارسی مجازی در آموزش مجازی زبان فارسی تقریباً ضعیف بوده است.

جدول ۳. نتایج ارزیابی تارنمای فارسی مجازی در زمینه‌ی معیارهای آموزش الکترونیکی و محتوای درسی

درصد	معیار ۱	معیار ۲	معیار ۳	معیار ۴	معیار ۵	معیار ۶	معیار ۷	معیار ۸	معیار ۹	معیار ۱۰
بله	۰٪	۰٪	۲۵٪	۳۰٪	۷۵٪	۷۵٪	۴۰٪	۰٪	۰٪	۵۰٪
تا حدی	۲۵٪	۳۰٪	۲۵٪	۷۰٪	۰٪	۲۵٪	۲۰٪	۰٪	۰٪	۵۰٪
خیر	۷۵٪	۷۰٪	۵۰٪	۰٪	۲۵٪	۰٪	۴۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۰٪

جدول ۴. نتایج آماری عملکرد تارنمای فارسی مجازی

پاسخ	تعداد (۳۶۰)	درصد
بله	۱۱۰	۳۱٪
تا حدی	۸۰	۲۲٪
خیر	۱۷۰	۴۷٪

۶. بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر، بررسی دو تارنمای آموزش زبان فارسی، تارنمای شورای گسترش زبان و ادب فارسی (به‌عنوان نمونه‌ی داخلی) و تارنمای فارسی مجازی (به‌عنوان نمونه‌ی خارجی) از لحاظ میزان به‌کارگیری رویکرد وب‌محور و عملی نمودن چارچوب‌های آموزش الکترونیکی بود. در واقع این پژوهش به دنبال یافتن پاسخی برای پرسش‌های زیر بوده است:

(۱) تارنماهای مورد مطالعه در این پژوهش چه میزان از رویکرد جدید آموزشی، یعنی آموزش وب‌محور، استفاده کرده‌اند؟

(۲) روش‌ها و رویکردهای آموزشی به‌کار رفته در دو تارنمای آموزش مجازی زبان فارسی چیست؟

(۳) چه راهبردها و راهکارهایی برای بهبود بخشیدن و گسترش آموزش مجازی زبان فارسی براساس رویکرد وب‌محور وجود دارد.

نتایج پژوهش نشان داد که دو تارنمای مذکور از روش‌ها و رویکردهای عمومی و کلی مرتبط با آموزش الکترونیکی و چارچوب‌های نظری درباره‌ی تعامل و مدیریت آموزشی تبعیت کرده‌اند؛ این تارنماهای آموزشی با به‌کارگیری ابزارهای رایج در آموزش الکترونیکی (پرده‌نگاشت‌های درسی، ابزارهای سمعی-بصری، رایانشانی و...) و ایجاد سامانه‌های مدیریتی الکترونیکی ابتدایی و روش غالب تعامل فراگیر و محتوا، آموزش در محیط وب را ایجاد نموده‌اند. تارنمای شورای گسترش زبان و ادب فارسی از نظر فرهنگی و ارزش‌های ایرانی-اسلامی عملکرد بهتری داشته، در حالی که عملکرد تارنمای فارسی مجازی متوسط بوده است. به هر حال، تارنماهایی که ستاد آنها در خارج از کشور قرار دارد از نظر فرهنگی دارای مشکلاتی هستند و دغدغه‌ای برای معرفی و گسترش فرهنگ ایرانی ندارند. بنابراین، رسالت نهادهای متولی گسترش زبان فارسی این است که با ایجاد تارنماهای متعدد و قوی موجبات گسترش زبان و فرهنگ ایرانی را فراهم آورند.

در پاسخ به پرسش نخست این پژوهش باید گفت که تارنماهای مورد بررسی با ایجاد یک محیط فناوری آموزشی، خدمات آموزشی و مؤلفه‌های ارزشیابی، از اصول و چارچوب عمومی آموزش الکترونیکی تبعیت کرده‌اند. در یک آموزش الکترونیکی مؤثر و کارآمد، وجود سامانه‌ی مدیریت آموزشی برای ثبت عملکرد مرحله‌به‌مرحله‌ی یادگیری فراگیران و نشان دادن بازخورد زبان‌آموزان به مدیران و آموزگاران الزامی است. در

تارنمای گسترش زبان و ادب فارسی، ارزشیابی درنهایت به اعلام نمره به فراگیر و نه ثبت آن در سامانه منتهی می‌شد. در تارنمای فارسی مجازی، از ارزشیابی رایج در چارچوب یادگیری الکترونیکی جهانی و کمیسیون نظام‌های اطلاعاتی مشترک در آموزش الکترونیکی استفاده نشده است. سامانه‌ی مدیریت محتوا در تارنماها، با وجود گزینه‌های راهنمای اطلاعات و پنجره‌های ورودی، اعمال شده و سامانه‌ی مدیریت آموزشی که از اصول اساسی در امر آموزش الکترونیکی است، چندان مورد استفاده قرار نگرفته است. همچنین، قابلیت‌هایی نظیر افزایش و حفظ اطلاعات و توانایی فراگیر، ارزیابی و اندازه‌گیری میزان تأثیر دوره‌ی آموزشی و دسترسی به دفاتر ثبت نمره و عضویت در تارنماهای مورد مطالعه اعمال نشده است.

در پاسخ به پرسش دوم این تحقیق باید گفت که تارنمای شورای گسترش زبان فارسی، آموزش مجازی زبان فارسی را با استفاده از جدول طرح درس براساس سطح‌بندی آموزشی، پرده‌نگاشت‌های درسی الکترونیکی متنی-شنیداری، تصاویر و واژگان عینی، محتوای درسی دستور، واژگان و همچنین، درک مطلب به همراه تمرین‌های مناسب درسی به فراگیران ارائه کرده است. شیوه‌ی ارتباط نیز توسط رایانشانی و تعامل به صورت غیرفعال صورت می‌گیرد؛ یعنی ارتباط میان فراگیر و معلم به صورت برخط نیست.

تارنمای فارسی مجازی با استفاده از ابزار الکترونیکی لوح‌های مجازی به همراه امکانات شنیداری، پرده‌نگاشت‌های درسی و فیلم توانسته است مهارت‌های خواندن، نوشتن و شنیدن را در محتوای درسی بگنجد و از رایانشانی نیز برای ایجاد ارتباط بین یادگیرنده و یاددهنده استفاده کرده است؛ با این حال، تعامل از نوع فراگیر و محتوا نیز غیرفعال بوده است؛ در نتیجه، فراگیر، قدرت تغییر در محتوای آموزشی یا افزودن دانش خود در محتوا را ندارد.

در پاسخ به پرسش سوم می‌توان گفت که آموزش الکترونیکی به‌عنوان یک روش آموزشی نوین باید اصول کاربرد و آموزش الکترونیکی را در چارچوب آموزش الکترونیکی جهانی و اصول کمیسیون نظام‌های اطلاعاتی مشترک رعایت کند؛ برای مثال، در یک سامانه‌ی آموزش الکترونیکی، سن و سطح دانش زبانی فراگیر، فرهنگ و عقاید یادگیرنده و یاددهنده به علت انتقال متقابل دانش، برنامه و طرح درس مطرح می‌باشد.

یک سامانه‌ی آموزش مجازی باید به سامانه‌ی مدیریتی آموزشی برای ثبت و پیگیری روند آموزشی فراگیر و ایجاد محیطی برای هم‌ترازی فراگیران با یکدیگر مجهز باشد. سامانه‌ی محتوای آموزشی نیز باید مجهز به جستجوگر کلیدواژه‌ها باشد؛ به این معنا که فراگیر با نوشتن واژه بتواند مستقیماً به محتوای مورد نیاز خود دسترسی پیدا کند. در واقع، این دو سامانه‌ی مدیریتی در آموزش الکترونیکی به‌عنوان یک تسهیل‌گر مجازی در روندی آموزشی عمل می‌کنند و هدف‌شان یاری رساندن به یادگیرنده و یاددهنده در راستای ثبت مرحله‌به‌مرحله‌ی یادگیری، نشان دادن بازخورد فراگیر، تشخیص سطح و محتوای مورد نیاز

آموزشی و راهنمای آموزشی می‌باشد. همچنین، آموزش مجازی برای تدریس و آموختن بدون مرز در زمانی محدود و بدون اتلاف وقت به وجود آمده است. پس، دو سامانه‌ی مدیریت آموزشی و مدیریت محتوا با به وجود آوردن دفاتر ثبت روند آموزشی و ارزیابی فراگیران، راهکاری برای ارائه‌ی بهتر آموزش مجازی در محیط وب می‌باشند.

همان‌گونه که لیمی و همپل (۲۰۰۷: ۶۱) اشاره نموده‌اند، در یک آموزش مجازی کارآمد، وجود معلم در برابر فراگیرانی که در آموزش از راه دور شرکت کرده‌اند، در ویدئوکنفرانس‌های زنده بسیار ضروری است. با این حال، در تارنماهای مورد بررسی در پژوهش حاضر، این نیاز به‌طور کامل برآورده نشده است. وجود استاد و تعامل الکترونیکی فراگیر و معلم از استرس و میزان خجالت فراگیران می‌کاهد، چون در کلاس مجازی، معلم دور است و در مقابل، به میزان اعتمادسازی و اطمینان فراگیران افزوده می‌شود. از این‌رو، امید است که در آینده نهادهای متولی گسترش زبان فارسی با برنامه‌ریزی دقیق، امکان استفاده‌ی بیشتر و بهتر را از آموزش مجازی در گسترش یکی از مهم‌ترین زبان‌های جهان اسلام در سطح بین‌المللی فراهم آورند.

منابع:

- خادم‌الحسینی، غ. (۱۳۸۴). *آموزش مجازی*. تهران: انتشارات سروش.
- عظیمی‌فرد، ف. (۱۳۹۲). *بررسی کاربرد تکنولوژی آموزشی در آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان*. دومین همایش بین‌المللی آموزش زبان فارسی و زبان‌شناسی، شیراز.
- فارغ‌زاده، ن. (۱۳۸۵). *نقش فناوری اطلاعات در توزیع و نشر کتب درسی و بررسی استانداردهای تولید محتوای الکترونیکی*. کتاب *دروس دانشگاهی و فناوری اطلاعات و ارزشیابی (۲)*. تهران: سمت.
- قادری مقدم، ه. (۱۳۹۲). *نقش تعامل در محیط یادگیری الکترونیکی*. اولین همایش مجازی ره‌آوران آموزش. تهران: انجمن ره‌آوران آموزش دانش گستر.
- گریسون، د. ر. و اندرسون، ت. (۱۳۸۴). *یادگیری الکترونیکی در قرن ۲۱: مبانی نظری و علمی*. ترجمه‌ی اسماعیل زارعی زوارکی. تهران: نشر علوم و فنون.
- میردهقان، م. و جورقانی، ا. (۱۳۹۱). *تهیه مطالب آموزشی برای آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان بر مبنای رویکرد تلفیقی رایانه‌مبنا و کلاس‌مبنا در آموزش هم‌زمان مهارت‌های زبان*. *پژوهش‌نامه‌ی آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان*. شماره ۱، صص: ۱-۲۴.
- وکیلی‌فرد، ا.، مهدوی، م. ا. و خدادادیان، م. (۱۳۹۱). *ابزارهای آموزش زبان فارسی در محیط مجازی: از طراحی تا اجرا*. *پژوهش‌نامه‌ی آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان*. شماره ۲، صص: ۸۱-۶۲.

- Garrison, D.** (1985). Three Generation of Technological Innovation in Distance Education. *Distance Education*, 32(6): 235-241.
- Harmer, J.** (2007). *The Practical of English Language Teaching* (4th edition). Harlow: Longman.
- Khan, B. H.** (2004). The People-Process-Product Continuum in E-learning: The E-learning p3 Model. *Educational Technology*, 44(5): 33-40.
- Horton, W.** (2000). *Designing Web-based Training*. Canada: Wiley.
- Lamy, M. N. & Hampel. R.** (2007). *Online Communication in Language Learning and Teaching*. New York: Palgrave Macmillan.
- Morrison, J. L. & Khan, B. H.** (2003). *The Global E-learning Framework: An Interview with Badrul Khan*. Retrieved from: <http://www.thetechnologysource.org/article/global-learning-framework>.
- Rosenberg, M. J.** (2006). *Beyond E-learning*. Sanfrancisco: Pfeiffer.
- Son, J. B.** (2008). Using Web-based Language Learning Activities in the ESL Classroom. *International Journal of Pedagogies and learning*, 4(4): 34-43.
- Yaghubi, J.** (2008). Virtual Students' Perception of E-learning in Iran. *Turkish On-line Journal of Educational Technology*, 7(3): 11-18.

پیوست

معیارهای بازبینی

الف) شفافیت علائم

۱. آیا علائم و گزینه‌های انتخابی به صورت منطقی طبقه‌بندی و علامت‌گذاری شده‌اند؟
۲. آیا اهداف عملکردی علائم برای فراگیر روشن است؟
۳. رنگ علائم، فراگیر را از لحاظ احساسی و شناختی درگیر می‌نماید؟
۴. آیا گزینه‌ها، نشانه‌های تصویری مشخصی را به مغز کاربر ارسال می‌کنند؟

ب) مدیریت درسی و مکانیسم

۵. آیا درس‌ها از پیوندهای اضافه برای مطالعه‌ی بیشتر استفاده کرده‌اند؟
۶. آیا گزینه‌هایی برای نشان دادن بازخورد فراگیر وجود دارد؟
۷. آیا پیوندهای تماس، کمک‌رسانی فنی، خدمات به فراگیر و منابع کتابخانه‌ها، در تارنما موجود است؟

ج) قابلیت دسترسی

۸. فراگیر به منظور کنترل سرعت ویدئوی آموزشی و پویانمایی حق انتخاب دارد؟
۹. آیا از رسانه‌های گوناگون (تصویری، شنیداری و متنی و...) برای تدریس محتوا استفاده شده است؟
۱۰. از جداول با عنوان مشخص، شرح تصاویر و خلاصه استفاده شده است؟
۱۱. آیا برنامه‌ی درسی و محتوا به صورت برخط وجود دارند و به آسانی قابل دانلود و چاپ است؟

د) قابلیت کارایی و هماهنگی

۱۲. آیا از یک شکل و سبک پایدار در جدول عناوین پیروی شده است؟
۱۳. آیا از علائمی با قابلیت کلیک‌پذیری استفاده شده است؟
۱۴. آیا از دکمه‌ی بازگشت برای رجوع به صفحه‌ی پیشین استفاده شده است؟

ه) راهکارهای ارزیابی

۱۵. آیا انتخاب‌های مختلف برای ارزیابی روش آموزش مجازی وجود دارد؟
۱۶. آیا فعالیت‌های آزمایشی و امتحانی با محتوا سازگاری دارند؟
۱۷. آیا فعالیت‌های ارزیابی با اهداف درس هم‌خوانی دارند؟
۱۸. آیا آزمون‌ها و ابزار ارزیابی از عملکرد و توضیحات واضحی برخوردار هستند؟

و) تثبیت مطالب در حافظه

۱۹. آیا حجم مطالب برای به‌یادسپاری کم است؟
۲۰. آیا مطالب حجیم و دشوار در مطالبِ کوچک‌تر سازمان یافته‌اند؟
۲۱. آیا زمان کافی برای فراگیر به منظور درک و دریافت مطالب وجود دارد؟
۲۲. آیا از بندهای کوتاه و ادغام جملات با یکدیگر استفاده شده است؟

ز) طرح درس و ساختار محتوای درسی و نمایش درس

۲۳. آیا اهداف یادگیری در طرح درس به همراه ابزار ارزیابی ذکر شده‌اند؟
۲۴. آیا فعالیت‌های آموزشی با اهداف و ارزیابی‌ها هماهنگی دارند؟
۲۵. آیا هر درس حداقل از یک فعالیت برای افزایش تفکر انتقادی و مهارت حل مسأله برخوردار است؟
۲۶. آیا اهداف و انتظارات به روشنی در درس ذکر شده‌اند؟
۲۷. آیا محتوا به خوبی با موضوع درس هماهنگ است؟

ح) تعامل و همکاری

۲۸. آیا استاد در این روش نقشی فعال در تعاملات فراگیران دارد؟
۲۹. آیا استاد خود را در تارنماها معرفی کرده است؟
۳۰. آیا استاد حضور خود را نشان می‌دهد و در صورت لزوم، با فراگیران چه به صورت گروهی و یا فردی وارد تعامل می‌شود؟
۳۱. آیا هر دو نوع فعالیت‌های غیرهم‌زمان (تخته گفتگو، بلاگ و ویکی و...) و هم‌زمان (اتاق‌های گفتگو، ویدئوکنفرانس و کلاس‌های مجازی و...) وجود دارند؟

ط) جذابیت ظاهری

۳۲. آیا از تصویر و رنگ برای افزایش یادگیری استفاده شده است؟
۳۳. آیا تصاویر دارای جذابیت ظاهری هستند؟
۳۴. آیا از طراحی صفحه برای تثبیت چارچوب ذهنی فراگیر استفاده شده است؟

ی) همخوانی فرهنگی

۳۵. آیا مطالبی برای آشنا کردن فراگیران با فرهنگ ایرانی-اسلامی وجود دارد؟
۳۶. آیا محتوای درسی با فرهنگ ایرانی-اسلامی هم‌خوانی دارد؟